

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ФЕДЧИШИНА КАТЕРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 349.3(477):364

ЄДНІСТЬ І ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ
У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

12.00.05 «Трудове право;
право соціального забезпечення»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, професор
Жернаков Володимир Володимирович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, професор
кафедри трудового права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Шумна Лариса Петрівна,
Академія Державної пенітенціарної
служби, завідувач кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права;

доктор юридичних наук, професор
Подорожній Євген Юрійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
трудового та господарського права
факультету № 2.

Захист відбудеться 21 травня 2019 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.03 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано 17 квітня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. П. Матюхіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Єдність і диференціація притаманна правовому регулюванню більшості груп суспільних відносин, що складають предмет відповідних галузей права, у тому числі й права соціального забезпечення. За сучасних умов вони розглядаються як одні з фундаментальних категорій, дослідження яких має не лише теоретичне, а й практичне значення.

У праві соціального забезпечення єдності і диференціації відводиться особливе місце. Сама природа соціального забезпечення зумовлює те, що правове регулювання суспільних відносин у цій сфері не може відбуватися за відсутності єдності і диференціації. У сфері соціального забезпечення діють фактори, що зумовлюють необхідність створення спеціального соціально-правового режиму для різних категорій осіб, які знаходяться під впливом обставин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. На законодавчому рівні закріплено основоположні права й принципи, які забезпечують єдність у правовому регулюванні та надають можливість додаткового захисту окремих груп населення від соціальних ризиків та дії їх негативних чинників.

Кінцева мета правового регулювання соціального забезпечення – гарантувати кожній людині гідний рівень життя. Досягнення цієї мети неможливе без урахування законодавцем інтересів як суспільства в цілому, так і окремих груп населення, а також багатьох соціально-значущих чинників (тривалості життя, показників народжуваності та смертності, рівня бідності, здоров'я населення та ін.). Це, у свою чергу, вимагає поглиблення диференціації правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Дослідження єдності і диференціації має сприяти розвитку законодавства України у сфері соціального забезпечення з метою забезпечення найбільш ефективного використання можливостей механізму правового регулювання.

Проблеми єдності і диференціації у праві аналізувалися вченими із загальної теорії права (С. С. Алексєєв, А. М. Колодій, О. В. Малько, С. П. Погребняк, В. Д. Сорокін та ін.). Науково-теоретичні дослідження єдності і диференціації у правовому регулюванні проводили фахівці з трудового права, яке для права соціального забезпечення є спорідненою галуззю (Є. В. Астраханцева, В. Я. Бурак, Ф. М. Левіант, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, С. Л. Рабінович-Захарін, Є. Ю. Подорожній, Г. С. Скачкова, Е. Г. Тучкова, Ф. Б. Штівельберг, О. М. Ярошенко та ін.). Єдність і диференціація у праві соціального забезпечення були предметом уваги вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме Н. В. Антип'євої, Н. Б. Болотіної, І. Л. Бомбергер, В. Ю. Васильєвої, Т. З. Гарасиміва, А. М. Єгорова, Т. В. Колеснік-Омельченко, Л. В. Кулачок-Тітової, О. В. Москаленко,

С. М. Прилипка, С. М. Синчук, А. В. Скоробагатька, Б. І. Шашківа, О. В. Тищенко, М. Ю. Федорової, А. А. Ширант, М. М. Шумила, Л. П. Шумної та ін. При цьому єдність і диференціація розглядались науковцями переважно як дія відповідних принципів або особливості методу права соціального забезпечення. Уявляється, що за сучасних умов розвитку юридичної науки і практики правового регулювання підходи до розуміння єдності і диференціації у праві соціального забезпечення потребують переосмислення та вдосконалення.

Соціально-економічна і політична ситуація зумовлюють нові виклики для правників, які мають сформулювати відповідні рекомендації із розвитку правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення. У складних економічних умовах, враховуючи дефіцит бюджетних коштів і коштів спеціальних фондів, необхідно забезпечити реалізацію принципів рівності та соціальної справедливості. Слід створити спеціальні умови соціальної підтримки для багатьох нових категорій громадян, викликані проведенням антитерористичної операції та операції об'єднаних сил на сході нашої держави.

Окремого дослідження потребують проблеми єдності і диференціації у таких інститутах права соціального забезпечення, як соціальні допомоги та соціальні послуги, котрі, на відміну від пенсійного забезпечення, не були предметом достатньої уваги науковців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідницьких робіт кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах державної цільової комплексної програми «Проблеми вдосконалення правового регулювання відносин у сфері праці та соціального захисту» (номер державної реєстрації 0111U000960). Тему дисертації затверджено вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 18 лютого 2014 р.).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства України, теоретичного осмислення наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері загальної теорії права та права соціального забезпечення встановити особливості єдності і диференціації у праві соціального забезпечення, а також сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- розкрити теоретичні засади єдності і диференціації у праві соціального забезпечення;
- окреслити співвідношення єдності і диференціації у правовому регулюванні відносин із соціального забезпечення;
- охарактеризувати фактори та критерії диференціації у праві соціального забезпечення;

- розкрити взаємодію єдності і диференціації з іншими принципами у праві соціального забезпечення;
- визначити особливості єдності і диференціації правового регулювання відносин пенсійного забезпечення у солідарній системі;
- відобразити особливості єдності і диференціації правового регулювання відносин із надання соціальних допомог;
- з'ясувати специфіку єдності і диференціації правового регулювання відносин із надання соціальних послуг;
- виокремити міжнародні стандарти щодо єдності і диференціації соціального забезпечення та шляхи їх реалізації в Україні;
- охарактеризувати зарубіжний досвід єдності і диференціації правового регулювання соціального забезпечення та його значення для України.

Об'єкт дослідження становлять відносини, що виникають при реалізації права на пенсії, соціальні допомоги та послуги, а також специфіка їх правового впорядкування.

Предметом дослідження є єдність і диференціація у праві соціального забезпечення.

Методи дослідження. Для проведення комплексного дослідження, досягнення об'єктивного наукового результату і формулювання нових висновків використано низку загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. За основу наукового пошуку взято діалектичний метод, котрий сприяв всебічному дослідженню єдності і диференціації у праві соціального забезпечення у їх взаємозв'язку, що дозволило розкрити сучасний стан досліджуваного предмета (підрозділи 1.1–1.2). Функціональний метод став у нагоді при з'ясуванні внутрішньосистемних, міжсистемних та зовнішньосистемних зв'язків під час виокремлення критеріїв диференціації у праві соціального забезпечення, проведення зовнішньої і внутрішньої диференціації (підрозділи 1.3 та 2.1–2.3). Формально-логічний метод використовувався у процесі вивчення чинного законодавства України у сфері соціального забезпечення, що сприяло розробленню низки пропозицій стосовно його удосконалення, а також при здійсненні правового аналізу положень міжнародних договорів у відповідній сфері та практики ЄСПЛ (підрозділи 2.1–2.3 та 3.1–3.2). Порівняльно-правовий метод надав можливість виявити особливості зарубіжного досвіду у сфері єдності і диференціації правового регулювання соціального забезпечення та запропонувати можливі шляхи його запровадження в Україні (підрозділ 3.2). У дисертаційній роботі застосовувались й деякі інші методи наукового пізнання.

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародні договори та закони України, нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів виконавчої влади України. Емпіричну базу дисертації складають статистичні та аналітичні дані Міністерства соціальної політики України, Пенсійного

фонду України та інших органів виконавчої влади України, матеріали практичної діяльності органів місцевого самоврядування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній науці права соціального забезпечення комплексною теоретико-правовою роботою, в якій проведено дослідження єдності і диференціації у праві соціального забезпечення, що дозволило обґрунтувати низку теоретичних положень, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань і запропонувати відповідний підхід до встановлення їх внутрішньо-системних зв'язків. Наукова новизна поданого на захист рукопису полягає у нижченаведених наукових положеннях, висновках та пропозиціях:

уперше:

- доведено, що єдність і диференціація у сфері соціального забезпечення є складним правовим явищем, зміст якого полягає у сукупності взаємопов'язаних елементів, що мають певний логічний зв'язок: єдність і диференціація як принцип соціального забезпечення (формування засад); як елемент правового механізму (взаємодія з іншими принципами у нормотворенні й у правозастосуванні); як елемент інституту джерел права соціального забезпечення (втілення єдності і диференціації, форма їх існування);

- обґрунтовано взаємодію принципу єдності і диференціації правового регулювання соціального забезпечення з іншими принципами права, у тому числі основоположними;

- запропоновано підхід до диференціації пенсійного забезпечення, надання соціальних послуг та допомог, що відображає внутрішні зв'язки у межах кожної з цих організаційно-правових форм соціального забезпечення;

- обґрунтовано позицію, за якою всі підстави диференціації солідарної системи пенсійного забезпечення можна поділити на зовнішні та внутрішні (безпосередні). У свою чергу, зовнішні підстави диференціації пенсійного забезпечення у солідарній системі слід поділяти на суб'єктні та об'єктивні. Разом з цим, кожна із цих зовнішніх підстав диференціації має свою власну внутрішню (безпосередню) диференціацію;

- доведено необхідність класифікації соціальних допомог за такими підставами: (а) суб'єктна; (б) соціально-економічна (матеріальна); (в) об'єктивна;

- аргументовано, що диференціацію соціальних послуг слід проводити за: (1) цільовою; (2) суб'єктною; (3) територіальною підставами;

- доведено необхідність диференціації соціального забезпечення через зростання ролі децентралізації в управлінні коштами соціального забезпечення і розширення кола суб'єктів соціального забезпечення;

удосконалено:

– розуміння єдності у праві соціального забезпечення як законодавчого встановлення основ правового регулювання соціального забезпечення, що включає загальний підхід до компенсації соціальних ризиків шляхом надання особам певних видів соціального забезпечення на загальних підставах та умовах, а також встановлення єдиних правил до обчислення розміру конкретної соціальної виплати не нижче встановлених державою мінімальних стандартів та нормативів;

– тлумачення диференціації у праві соціального забезпечення, яка полягає у встановленні особливостей у сфері соціального забезпечення, спрямованих на компенсацію соціальних ризиків, з якими зіткнулися певні категорії осіб, шляхом закріплення спеціальних підстав та умов виникнення правовідносин у конкретній організаційно-правовій формі соціального забезпечення;

– розуміння правового механізму диференціації у соціальному забезпеченні, який за своїм спрямуванням і змістом не може утверджувати дискримінацію;

набули подальшого розвитку:

– наукові позиції щодо дії єдності і диференціації у праві соціального забезпечення як принципу. Ознаками єдності і диференціації як принципу права соціального забезпечення названо: системність та взаємоузгодженість, універсальність, стабільність, нормативну закріпленість;

– дослідницька позиція щодо комплексного регулювання складних суспільних відносин у соціальному забезпеченні, де дія норм цієї галузі доповнюється дією норм конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального та інших галузей права;

– характеристика значення Конвенції МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» як джерела для розвитку не тільки законодавства, а й методології у праві соціального забезпечення. Закріплення нею видів соціальних допомог зумовлює встановлення мінімальних вимог щодо диференціації соціального забезпечення для України та стимулює їх розвиток у національній системі соціального забезпечення, а визначення переліку відповідних соціальних ризиків створює підґрунтя для узагальнення та науково-обґрунтованого виокремлення критеріїв диференціації соціального забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів вбачається в тому, що положення й висновки дисертації можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій діяльності – для подальшої розробки проблеми єдності і диференціації у праві соціального забезпечення;

– у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Право соціального забезпечення», «Пенсійне забезпечення», «Організація роботи органів Пенсійного фонду України», «Міжнародні соціальні стандарти», «Правове забезпечення соціальної роботи», «Правові основи соціального захисту», «Правове регулювання соціальної підтримки

(допомоги)», «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Пенсійне забезпечення на пільгових умовах», «Розгляд спорів у сфері пенсійного забезпечення», «Розгляд спорів у сфері соціального страхування», а також при підготовці підручників, навчальних посібників та курсів лекцій із цих дисциплін;

– у *правотворчості* – у процесі вдосконалення чинного законодавства України у сфері соціального забезпечення відповідно до наданих пропозицій;

– у *правозастосуванні* – при використанні висновків, рекомендацій і пропозицій у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Апробація результатів дисертації. Обговорення результатів проведеного дослідження здійснювалося на засіданнях кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні його теоретичні положення, висновки і пропозиції доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства» (м. Суми, 5-7 червня 2014 р.), «Правове регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: проблеми і перспективи розвитку» (м. Харків, 3-4 жовтня 2014 р.), «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 21 квітня 2017 р.), «Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика» (м. Харків, 05 жовтня 2018 р.). Результати дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Правове забезпечення соціальної роботи» та «Правові основи соціального захисту» на юридичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (акт впровадження від 25 грудня 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертації знайшли своє відображення у 10 наукових публікаціях: 6 наукових статтях, з яких 5 опубліковані у фахових наукових виданнях (у тому числі одна в зарубіжному виданні), та тезах 4 наукових доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи зумовлюється її метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, 3-х розділів, які містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з яких основного тексту – 175 сторінок, список використаних джерел – на 28 сторінках (269 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації та її актуальність, розкрито зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету

та завдання роботи, об'єкт, предмет та методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію основних положень дисертації, а також структуру та обсяг роботи.

Розділ 1. «Теоретичні засади єдності і диференціації у праві соціального забезпечення» містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1. «Єдність і диференціація як загальнотеоретичні категорії» доведено, що єдність у праві соціального забезпечення – це законодавче встановлення основ правового регулювання соціального забезпечення, включаючи загальний підхід до компенсації соціальних ризиків, шляхом надання особам певних видів соціального забезпечення на загальних підставах та умовах, а також встановлення єдиних правил до обчислення розміру конкретної соціальної виплати не нижче встановлених державою мінімальних стандартів та нормативів.

Автор вважає диференціацію у праві соціального забезпечення встановленням особливостей у сфері соціального забезпечення, спрямованих на компенсацію соціальних ризиків для певних категорій осіб, шляхом закріплення спеціальних підстав та умов реалізації прав у конкретній організаційно-правовій формі соціального забезпечення.

Відстоюється авторська позиція щодо спільності єдності і диференціації. Перш за все, вони є результатом діяльності із упорядкування суспільних відносин за допомогою нормотворчості. Крім того, єдність і диференціація у праві є конкретно-історичним поєднанням загальних та спеціальних норм, «баланс» співвідношення яких може бути різним для різних періодів у часі. Важливим є й те, що диференціація ґрунтується на єдності й походить від неї; вона має багаторівневий характер (може простежуватись як на рівні права і його системи, так і на рівні окремих галузей права, підгалузей, субінститутів, інститутів тощо).

У підрозділі 1.2. «Сутність, ознаки та співвідношення єдності і диференціації у праві соціального забезпечення» обґрунтовано, що єдність і диференціація правового регулювання відносин із соціального забезпечення не існують ізольовано одна від одної. Крім того, вони не можуть бути відокремлені від інших засад соціального забезпечення. Навпаки, саме єдність проявляється в урахуванні всіх принципів права соціального забезпечення при диференціації. За допомогою принципів всезагальності соціального забезпечення та соціальної справедливості встановлюються певні межі диференціації. У свою чергу, ця властивість є проявом системності та взаємоузгодженості єдності і диференціації з іншими принципами права соціального забезпечення.

Обов'язковими ознаками диференціації у соціальному забезпеченні є зумовленість об'єктивними факторами, здійснення на підставі стійких критеріїв, позитивне спрямування у правовому регулюванні та неможливість зведення до дискримінації.

Сформовано авторську концепцію, за якою єдність і диференціацію у сфері соціального забезпечення слід розглядати як складне правове явище. Його зміст полягає у сукупності взаємопов'язаних елементів, котрі мають певний логічний зв'язок: єдність і диференціація як принцип соціального забезпечення (формування засад); як елемент правового механізму (взаємодія з іншими принципами як у нормотворенні, так і у правозастосуванні); як елемент інституту джерел права соціального забезпечення (втілення єдності і диференціації, форма її існування).

Доведено, що принцип єдності і диференціації має бути закріпленим у головному нормативному акті галузі соціального забезпечення – кодексі, завдяки чому він отримає втілення не тільки як теоретична засада, а й нормативний припис, обов'язковий для виконання у поєднанні з іншими принципами.

У підрозділі 1.3. «*Фактори та критерії диференціації у праві соціального забезпечення*» встановлено, що факторами диференціації соціального забезпечення є обставини економіко-соціальної дійсності, що склалися у державі, які впливають на формування системи соціального забезпечення та виступають причинами диференціації соціального забезпечення населення України.

Критеріями диференціації у праві соціального забезпечення автор вважає закріплені в законодавчих актах науково обгрунтовані, абсолютно або відносно стійкі обставини, що спричиняють необхідність установаження особливостей у правовому регулюванні відносин у сфері соціального забезпечення шляхом встановлення додаткових прав (пільг), обмежень та обов'язків для окремих категорій осіб.

Наведено аргументи на користь позиції, що диференціація за своєю правовою природою має позитивне спрямування, а тому вона не повинна призводити до дискримінації у соціальній сфері.

Розділ 2. «Єдність і диференціація в окремих інститутах права соціального забезпечення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «*Єдність і диференціація правового регулювання відносин пенсійного забезпечення у солідарній системі*» доведено, що пенсійному забезпеченню притаманні як єдність (проявляється у дії засад загальнообов'язкового державного пенсійного страхування), так і диференціація. Диференціація правового регулювання пенсійних відносин є обгрунтованим, об'єктивним і важливим принципом пенсійного законодавства, що не суперечить принципу рівності. Вона об'єктивно необхідна з метою вирівнювання матеріального положення різних груп соціально незахищених фізичних осіб. Разом з цим, диференціація не має бути зовеликою за обсягом, перетворюючись у привілеї пенсійного забезпечення.

Автор доводить, що всі підстави диференціації у солідарній системі пенсійного забезпечення слід поділяти на зовнішні (суб'єктні та об'єктивні) та внутрішні (безпосередні). До суб'єктних критеріїв диференціації належать

фізіологічний стан особи або юридичний факт-стан (вік, стан здоров'я, смерть, сімейне становище), професійний статус та соціальний статус. Залежно від віку особа може розраховувати на пенсійне забезпечення за віком у солідарній системі, виходячи із таких чинників, як стать та розмір заробітку (доходу). Ці два чинники «створюють» внутрішню (безпосередню) диференціацію у пенсійному забезпеченні за віком, а її правовими наслідками будуть (а) встановлення градації пенсійного віку залежно від статі до 2020 року та (б) різний розмір пенсійної виплати, який буде залежати від розміру заробітку в період трудової діяльності.

Сформовано позицію, що стан здоров'я як зовнішній суб'єктний критерій диференціації пенсійного забезпечення у солідарній системі зумовлює пенсійне забезпечення по інвалідності. Критеріями для внутрішньої (безпосередньої) диференціації слугують складність і стійкість захворювання (за групами інвалідності, кожна з яких вирізняється різними вимогами щодо віку та стажу одержувача) та причини інвалідності (інвалідність з дитинства; загальне захворювання; професійне захворювання; нещасний випадок на виробництві (трудова каліцтво чи інше ушкодження здоров'я); поранення, контузії, каліцтва та ін.), що зумовлюють окремі правові механізми порядку та умов встановлення інвалідності.

За складним критерієм зовнішньої суб'єктної диференціації пенсійного забезпечення у солідарній системі – смерть годувальника та знаходження на його утриманні – дисертант виокремлює пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою годувальника. Критеріями для внутрішньої (безпосередньої) диференціації виступатимуть вік померлого годувальника та розмір пенсії за віком померлого годувальника. Стан здоров'я та сімейне становище впливають на призначення пенсії для таких особливих категорій як багатодітні матері й матері інвалідів з дитинства, а також особи, хворі на гіпофізарний нанізм (ліліпути), і диспропорційні карлики.

На переконання автора, професійний статус як критерій зовнішньої суб'єктної диференціації пенсійного забезпечення у солідарній системі зумовлює пенсійне забезпечення суддів, прокурорів, військовослужбовців та інших осіб. Внутрішнім критерієм диференціації пенсії для суддів є вік, що диференціюється за статтю. Диференціація пенсійного забезпечення прокурорів відбувається за таким критерієм внутрішньої диференціації, як вислуга років (тобто спеціальний стаж).

У свою чергу, соціальний статус особи дозволив виокремити пенсійне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; жертв політичних репресій; жертв нацистських переслідувань; ветеранів праці та ін. Особливостями для них є зменшення пенсійного віку, пільговий порядок обчислення стажу, підвищення розміру пенсійної виплати.

Зовнішніми об'єктивними підставами для диференціації пенсійного забезпечення у солідарній системі визнано умови праці, кліматичні умови та визначна діяльність. У свою чергу, кожен із названих видів пенсій також має

диференціацію залежно від стажу (загальний та спеціальний) та віку. Кліматичні умови як фактор призводять до особливостей пенсійного забезпечення осіб, які здійснювали свою професійну діяльність у гірських населених пунктах.

У підрозділі 2.2. «Єдність і диференціація правового регулювання відносин із надання соціальної допомоги» аргументовано, що підставами диференціації соціальних допомог є: суб'єкт; об'єкт; матеріальний стан.

Суб'єктна диференціація соціальних допомог пов'язана із двома чинниками: (1) станом здоров'я особи (отримувача допомоги) та (2) соціальним статусом. Суб'єктна диференціація за станом здоров'я дозволяє виділити такі види: допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами (для осіб, які застраховані та не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування), а також допомога по тимчасовій непрацездатності. За соціальним статусом особи розрізняються допомоги на дітей одиноким матерям та допомоги на дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Об'єктивну диференціацію у правовому регулюванні соціальних допомог пропонується проводити у зв'язку з отриманням певних видів допомог, пов'язаних з особливими подіями, юридичними фактами-подіями (діями), зокрема: допомога при народженні дитини, допомога при усиновленні дитини, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування та допомога на поховання.

Доведено, що соціально-економічна або матеріальна диференціація надання соціальних допомог пов'язана із матеріальним станом одержувача допомоги, (малозабезпеченість та незадовільний матеріальний стан через неможливість реалізації свого права на пенсійне забезпечення або інші види соціального забезпечення). Малозабезпеченість дозволяє виокремити: допомогу малозабезпеченим сім'ям, соціальну допомогу на догляд, адресну допомогу (грошову чи натуральну), житлові субсидії. Незадовільний матеріальний стан зумовлює: соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; тимчасову допомогу дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості їх платити, чи місце проживання яких невідоме; допомогу по безробіттю.

У підрозділі 2.3. «Єдність і диференціація правового регулювання відносин із надання соціальних послуг» аргументовано позицію, що підставами диференціації соціальних послуг є: цільова; суб'єктна; територіальна.

Цільова підстава дозволила поділити соціальні послуги на: (а) соціально-побутові; (б) соціально-медичні; (в) соціально-психологічні; (г) соціально-педагогічні; (д) інформаційні; (е) юридичні. Кожна із цих груп диференціюється за територіальною підставою (місце перебування отримувача) на соціальні послуги, що надаються: (а) вдома; (б) на вулиці; (в) у стаціонарі медичного закладу; (г) в місцях позбавлення волі; (д) на базі мобільного пункту; (е) в державних закладах та установах денного

перебування. У свою чергу, суб'єктну диференціацію слід проводити за такими критеріями: (а) соціальний статус особи (отримувача соціальної послуги); (б) стан здоров'я особи (отримувача соціальної послуги).

Диференціація за соціальним статусом дозволила автору виокремити соціальні послуги, що спрямовуються на: (1) пенсіонерів; (2) одиноких непрацездатних громадян; (3) ув'язнених та осіб, звільнених з місць позбавлення волі; (4) дітей із малозабезпечених сімей; (5) бездомних; (6) дітей-сиріт, дітей, що позбавлені батьківського піклування; (7) безробітних. За станом здоров'я отримувача соціальної послуги останні спрямовуються на: (1) інвалідів I, II та III груп; (2) дітей із вадами розвитку; (3) ВІЛ-інфікованих осіб; (4) осіб, які вживають наркотичні або психотропні речовини.

Відстоюється позиція, що, незважаючи на розгалужену систему соціальних послуг та підстав для їх диференціації, вони перебувають у єдності та взаємозалежності. Кожен із видів соціальних послуг за цільовою диференціацією безпосередньо пов'язаний із територіальною та суб'єктною диференціацією, оскільки отримання цільової соціальної послуги прямо залежить від місця перебування, соціального статусу та стану здоров'я отримувача соціальної послуги.

Розділ 3. «Єдність і диференціація та проблеми вдосконалення законодавства у сфері соціального забезпечення» поділяється на два підрозділи.

У підрозділі 3.1. *«Міжнародні стандарти щодо єдності і диференціації соціального забезпечення та їх реалізація в законодавстві України»* підкреслюється, що Загальна декларація прав людини від 1948 р. є важливим актом, котрий визнає міжнародний стандарт відносно мети соціального забезпечення як прояву його єдності – гарантувати людині «життєвий рівень, включаючи їжу, житло, одяг, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї». Поряд з цим, у Декларації знайшли відображення соціальні ризики (безробіття, інвалідність, вдівство тощо), які мають враховуватись країнами у правовому регулюванні соціального забезпечення, його диференціації.

Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» є важливою не тільки з практичної, а й з теоретичної точки зору. У ній слід виокремити два ключові моменти: закріплення видів соціальних допомог (встановлено мінімальні вимоги щодо диференціації соціального забезпечення для держав-учасниць) та визначення переліку відповідних соціальних ризиків (можуть бути використані для узагальнення та науково-обґрунтованого виокремлення критеріїв диференціації соціального забезпечення).

Відповідно до положень Рекомендації МОП № 43 «Про загальні принципи страхування по інвалідності, у старості і у зв'язку із втратою годувальника» пенсійне забезпечення має диференціюватися за двома основними

критеріями: (а) матеріальним – воно повинно бути достатнім для покриття основних життєвих потреб; (б) соціально-економічним – має корелювати із зростанням вартості життя та пропорційно співвідноситися із тим економічним становищем, яке мала застрахована особа, реалізуючи свою трудову функцію.

Окреме місце серед міжнародних договорів, що містять міжнародні стандарти відносно соціального забезпечення, його єдності та диференціації, займають регіональні міжнародні договори (Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини від 1950 р., Європейський кодекс соціального забезпечення від 1990 р., Європейська соціальна хартія від 1996 р. та ін.). Зокрема, ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ поряд із доцільністю існування єдності у соціальному забезпеченні допускають його диференціацію.

У підрозділі 3.2. «Зарубіжний досвід єдності і диференціації у праві соціального забезпечення та його значення для України» проаналізовано досвід ФРН, Франції, Польщі та деяких інших зарубіжних країн відносно єдності і диференціації у праві соціального забезпечення. Відзначено, що соціальному забезпеченню в європейських державах та його правовому регулюванню поряд із єдністю притаманна також диференціація з огляду на різноманітні критерії та фактори. Водночас, підкреслено, що єдність соціального забезпечення в державах Європи, головним чином, пов'язується із єдністю його принципів.

У європейських державах виокремлюються різні критерії диференціації в межах соціального забезпечення та його складових (пенсій, соціальних допомог та ін.). Зокрема, серед соціальних допомог, які гарантуються та надаються відповідно до законодавства ФРН, спостерігається суб'єктна, матеріальна і об'єктивна диференціація. Пенсійні виплати у Франції диференціюються на підставі суб'єктного і об'єктивного критерію. У Польщі ж пенсійне забезпечення значною мірою диференціюється з огляду саме на фізіологічний стан людини (її вік, стан здоров'я та ін.) тощо. При цьому, соціальні виплати у державах Європи відрізняються не стільки критеріями диференціації, скільки її глибиною, що, насамперед, зумовлюється цілями соціальної політики кожної держави, її фінансово-економічними можливостями.

В Україні необхідно поступово запроваджувати позитивний досвід диференціації соціального забезпечення зарубіжних країн через зростання ролі децентралізації в управлінні коштами соціального забезпечення, ліквідацію диспропорцій у системі регулювання соціальної сфери і врахування особливостей регіональних соціальних ризиків. Цей механізм є складним, і у ньому поєднуються економічні, організаційні та правові елементи.

Додаток А містить список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію її результатів.

Додаток Б включає акт впровадження матеріалів дисертаційного дослідження «Єдність і диференціація у праві соціального забезпечення» Федчишиної Катерини Вікторівни, викладача кафедри державно-правових

дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Додаток В містить схему «Солідарна система пенсійного забезпечення», яка відображає новий концептуальний підхід до цієї системи, що запропонований у дисертації.

Додаток Г включає схему «Система соціальних послуг», яка втілює запропоновані підходи до єдності та диференціації соціальних послуг.

Додаток Д містить схему «Система соціальних допомог», що відображає авторський підхід до єдності і диференціації соціальних допомог.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні особливостей єдності і диференціації у праві соціального забезпечення та окремих його інститутах, аналізі міжнародного і зарубіжного досвіду щодо єдності і диференціації правового регулювання соціального забезпечення та визначенні шляхів вдосконалення законодавства України у сфері соціального забезпечення. Одержані результати можуть бути сформульовані у вигляді нижченаведених положень, пропозицій і рекомендацій.

1. Єдність у праві соціального забезпечення – це законодавче встановлення основ правового регулювання соціального забезпечення, включаючи загальний підхід до компенсації соціальних ризиків, шляхом надання особам певних видів соціального забезпечення на загальних підставах та умовах, а також встановлення єдиних правил до обчислення розміру конкретної соціальної виплати не нижче встановлених державою мінімальних стандартів та нормативів. Диференціація у праві соціального забезпечення є встановленням особливостей у сфері соціального забезпечення, які спрямовані на компенсацію соціальних ризиків, з якими зіткнулися певні категорії осіб, шляхом закріплення спеціальних підстав та умов виникнення конкретної організаційно-правової форми соціального забезпечення.

2. Єдність і диференціація у сфері соціального забезпечення є складним правовим явищем, зміст якого полягає у сукупності взаємопов'язаних елементів, що мають певний логічний зв'язок: єдність і диференціація як принцип соціального забезпечення (формування засад); як елемент правового механізму (взаємодія з іншими принципами як у нормотворенні, так і у правозастосуванні); як елемент інституту джерел права соціального забезпечення (втілення єдності і диференціації, форма її існування).

3. Принцип єдності і диференціації має бути закріпленим у головному нормативному акті галузі соціального забезпечення – кодексі, завдяки чому він отримає втілення не тільки як теоретична засада, а й як нормативний припис, обов'язковий для виконання у поєднанні з іншими

принципами (як загальноправовими – рівності, справедливості, гуманізму, так і спеціальними галузевими).

4. Фактори диференціації соціального забезпечення – це обставини економіко-соціальної дійсності, що склалися у державі, які впливають на формування системи соціального забезпечення та виступають причинами диференціації соціального забезпечення населення України. Серед економічних та фінансових факторів нестабільності пенсійної системи слід виокремити групу загальних факторів (високий рівень інфляції, нестабільність банківської системи, зниження темпів приросту ВВП через кризові явища тощо) та специфічні фінансові фактори, що пригальмовують розвиток системи пенсійного забезпечення у накопичувальній її частині.

5. Критеріями диференціації у праві соціального забезпечення є закріплені в законодавчих актах, науково обґрунтовані, абсолютно або відносно стійкі обставини, що зумовлюють особливості у правовому регулюванні відносин із соціального забезпечення шляхом встановлення додаткових прав (пільг), обмежень та обов'язків для окремих категорій осіб. Критеріям диференціації притаманні такі основні риси: (а) на їх основі встановлюються особливості у правовому регулюванні відносин у сфері соціального забезпечення; (б) вони мають стійкий характер (відносний або абсолютний); (в) повинні бути науково обґрунтованими; (г) мають закріплюватися у законодавстві; (д) з ними пов'язують встановлення для певних категорій осіб законодавчих переваг, додаткових прав (пільг), а рідше – обмежень і обов'язків.

6. Усі критерії диференціації пенсійного забезпечення у солідарній системі слід поділити на зовнішні (суб'єктні та об'єктивні) та внутрішні (безпосередні). Кожен із цих зовнішніх критеріїв диференціації має свою власну внутрішню (безпосередню) диференціацію. До суб'єктних критеріїв диференціації належать: (а) фізіологічний стан особи (або юридичний факт-стан), тобто вік, стан здоров'я, смерть, сімейне становище; (б) професійний статус та (в) соціальний статус. Внутрішня диференціація може бути проведена в рамках кожного із наведених критеріїв.

7. Критерії диференціації соціальних допомог є: суб'єктивними; об'єктивними; соціально-економічними (матеріальними). Суб'єктна диференціація пов'язана із станом здоров'я особи (отримувача допомоги) та соціальним статусом. За станом здоров'я слід виокремити такі види допомог, як допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами (для осіб, які застраховані та не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування), а також допомога по тимчасовій непрацездатності. Залежно від соціального статусу особи виокремлюють допомоги на дітей одиноких матерям та допомоги на дітей, які позбавлені батьківського піклування.

8. Об'єктивну диференціацію соціальних допомог пропонується проводити у зв'язку з отриманням певних видів допомог, які пов'язані з особливими подіями, юридичними фактами-подіями (діями), зокрема:

допомога при народженні дитини, допомога при усиновленні дитини, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, та допомога на поховання.

9. Соціально-економічна або матеріальна диференціація соціальних допомог пов'язана із матеріальним станом одержувача допомоги, а саме із такими критеріями як малозабезпеченість та незадовільний матеріальний стан через неможливість реалізації свого права на пенсійне забезпечення або інші види соціального забезпечення.

10. Критеріями диференціації соціальних послуг є: (1) ціль; (2) суб'єктний склад; (3) територія. За цільовим критерієм диференціації можна виокремити такі групи соціальні послуг: (а) соціально-побутові; (б) соціально-медичні; (в) соціально-психологічні; (г) соціально-педагогічні; (д) інформаційні; (е) юридичні. Разом з цим, кожна із цих груп диференціюється за територіальною підставою диференціації, а саме за таким критерієм як місце перебування отримувача соціальної послуги: (а) вдома; (б) на вулиці; (в) у стаціонарі медичного закладу; (г) у місцях позбавлення волі; (д) на базі мобільного пункту; (е) у державних закладах та установах денного перебування.

11. Аналіз міжнародних договорів із нормами соціального забезпечення (Загальна декларація прав людини від 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 1966 р. та ін.) показав, що вони, поряд із єдністю соціального забезпечення, допускають можливість й доцільність його диференціації як в межах всієї системи, так і окремих його інститутів.

12. Важливу роль у регулюванні соціального забезпечення, визначенні міжнародних стандартів його єдності та диференціації, відіграють конвенції та рекомендації МОП. Зокрема, Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» є важливою не тільки з практичної, а й з теоретичної точки зору. У ній слід виокремити два ключові моменти: закріплення видів соціальних допомог (встановлено мінімальні вимоги щодо диференціації соціального забезпечення для держав-учасниць) та визначення переліку відповідних соціальних ризиків (можуть бути використані для узагальнення та науково-обґрунтованого виокремлення критеріїв диференціації соціального забезпечення).

13. Окреме місце серед міжнародних договорів, що містять міжнародні стандарти відносно соціального забезпечення, його єдності і диференціації, займають регіональні міжнародні договори (Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини від 1950 р., Європейський кодекс соціального забезпечення від 1990 р., Європейська соціальна хартія від 1996 р. та ін.). Зокрема, ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ поряд із доцільністю існування єдності у соціальному забезпеченні, допускають його диференціацію.

14. Вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду, зокрема ФРН, Франції, Польщі та деяких інших європейських держав, показали, що соціальному забезпеченню в європейських державах та його правовому регулюванню поряд із єдністю притаманна також диференціація з огляду на

різноманітні критерії та фактори. Водночас, єдність соціального забезпечення в державах Європи, головним чином, пов'язується із єдністю його принципів.

15. У європейських державах виокремлюються різні критерії диференціації у межах соціального забезпечення та його складових (пенсій, соціальних допомог та ін.). Зокрема, серед соціальних допомог, які гарантуються та надаються відповідно до законодавства ФРН, спостерігається суб'єктна, матеріальна і об'єктивна диференціація. Пенсійні виплати у Франції диференціюються на підставі суб'єктного і об'єктивного критерію. У Польщі ж пенсійне забезпечення значною мірою диференціюється з огляду саме на фізіологічний стан людини (її вік, стан здоров'я та ін.) тощо. При цьому, соціальні виплати у державах Європи відрізняються не стільки критеріями диференціації, скільки її глибиною, що, насамперед, зумовлюється цілями соціальної політики кожної держави, її фінансово-економічними можливостями.

16. Важливим для нашої держави є позитивний досвід диференціації соціального забезпечення зарубіжних країн через зростання ролі децентралізації в управлінні коштами соціального забезпечення, ліквідацію диспропорцій у системі регулювання соціальної сфери і врахування особливостей регіональних соціальних ризиків. Цей механізм є складним, і у ньому поєднуються економічні, організаційні та правові елементи.

17. Правовий механізм регулювання відносин у соціальному забезпеченні характеризується комплексним регулюванням, де дія норм цієї галузі доповнюється дією норм конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального та інших галузей права.

18. У порядку реалізації прав у соціальному забезпеченні слід розрізняти соціальні ризики (підстави для закріплення прав у нормативних актах) й відповідні юридичні факти (підстави для реалізації права через виникнення конкретного правовідношення відповідно до передумови, встановленої у законодавстві).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці,

в яких відображено основні результати дослідження:

1. Федчишина К. В. Деякі питання методу права соціального забезпечення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право», 2014. № 1137. С. 261-264.

2. Федчишина К. В. Єдність і диференціація як принцип права соціального забезпечення. *Часопис з юридичних наук: електрон. наук. журнал*. 2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1664>

3. Федчишина К. В. Співвідношення єдності і диференціації в пенсійному забезпеченні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3. С. 25-28.

4. Федчишина К. В. Щодо критеріїв диференціації у праві соціального забезпечення. *Jurnalul juridic national: teorie si practica* (Національний юридический журнал: теория и практика, Молдова). 2017. № 4 (26). С. 114-117.

5. Федчишина К. В. Єдність і диференціація соціальних послуг в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2018. № 34. С. 72-75.

6. Федчишина К. В. Диференціація у правовому регулюванні відносин пенсійного забезпечення у солідарній системі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 5. С. 39-42

Наукові праці,

в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

7. Федчишина К. В. До визначення єдності і диференціації у праві соціального забезпечення. *Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Суми, 5-7 червня 2014 р.). Суми: Сум. держ. ун-т, 2014. – С. 330-334.

8. Федчишина К. В. Про єдність і диференціацію пенсійного законодавства у світлі проекту Пенсійного кодексу України. *Правове регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: проблеми і перспективи розвитку*: зб. тез VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3-4 жовтня 2014 р.). Харків: Право, 2014. С. 354-357.

9. Федчишина К. В. Окремі питання соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб. *Від громадянського суспільства – до правової держави*: тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 квітня 2017 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. С. 207-210.

10. Федчишина К. В. Щодо підстав диференціації соціальних послуг. *Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика*: тези доп. і наук. повідомл. уч. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 05 жовтня 2018 р.). Харків: ФОП Панов А.М., 2018. С. 509-513.

АНОТАЦІЯ

Федчишина К. В. Єдність і диференціація у праві соціального забезпечення. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019.

У дисертації доведено, що єдність і диференціація у сфері соціального забезпечення є складним правовим явищем, зміст якого полягає у сукупності взаємопов'язаних елементів, що мають певний логічний зв'язок. Єдність і диференціація як принцип сприяє формуванню засад соціального забезпечення; як елемент правового механізму взаємодіє з іншими принципами у нормотворенні й у правозастосуванні; як елемент інституту джерел права соціального забезпечення означає втілення єдності й диференціації, є формою її існування.

Правовий механізм у соціальному забезпеченні характеризується складним поєднанням дії норм права соціального забезпечення та інших галузей (конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального тощо). У реалізації прав слід розрізняти соціальні ризики (підстави закріплення прав у нормативних актах та передумови виникнення правовідносин) та юридичні факти (правові підстави виникнення правовідносин з реалізації прав).

У роботі відстоюється позиція, за якою установлення норм загальної дії, що поширюються на всіх без винятку осіб, одночасно передбачає і диференціацію, зумовлену їх спрямованістю на захист від специфічних соціальних ризиків, до яких схильні різні групи населення. Тому надання загальних видів соціального забезпечення (пенсій, допомог, послуг тощо) супроводжується встановленням відмінностей, згідно із специфікою юридичних фактів, та правовим становищем суб'єктів – одержувачів певних видів забезпечення. Диференціація є природною властивістю права соціального забезпечення.

Ключові слова: єдність і диференціація, критерії диференціації, право соціального забезпечення, пенсійне забезпечення, соціальні допомоги, соціальні послуги.

АННОТАЦИЯ

Федчишина Е. В. Единство и дифференциация в праве социального обеспечения. – *Квалификационная научная работа на правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2019.

Доказано, что единство и дифференциация в сфере социального обеспечения является сложным правовым явлением, содержание которого заключается в совокупности взаимосвязанных элементов, имеющих определенную логическую связь. Единство и дифференциация как принцип способствует формированию основ социального обеспечения; как элемент правового механизма взаимодействует с другими принципами в

нормотворчестве и правоприменении; как элемент института источников права социального обеспечения означает воплощение единства и дифференциации, является формой ее существования.

Правовой механизм в социальном обеспечении характеризуется сложным сочетанием действия норм права социального обеспечения и других отраслей (конституционного, административного, гражданского, трудового, уголовного и т.д.). В реализации прав следует различать социальные риски (основания закрепления прав в нормативных актах и предпосылки возникновения правоотношений) и юридические факты (правовые основания возникновения правоотношений по реализации прав).

В диссертации обосновано, что все основания дифференциации в солидарной системе пенсионного обеспечения следует разделять на внешние (субъектные и объективные) и внутренние (непосредственные). Каждое из внешних оснований дифференциации имеет внутреннюю (непосредственную) дифференциацию. Доказано, что дифференциацию социальных пособий следует проводить по субъектному, объективному и социально-экономическому (материальному) критериям, тогда как основания дифференциации социальных услуг могут быть целевыми, субъектными и территориальными.

Ключевые слова: единство и дифференциация, критерии дифференциации, право социального обеспечения, пенсионное обеспечение, социальные пособия, социальные услуги.

SUMMARY

Fedchyshyna K. V. Unity and differentiation in the social security law. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.*

The thesis for obtaining the degree of Candidate of Science on specialty 12.00.05 «Labour Law; Social Security Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kharkiv, 2019.

It is proved in the thesis that unity and differentiation in the sphere of social security is a complicated legal phenomenon, the content of which consists of a set of interrelated elements having a certain logical connection. Unity and differentiation as a principle contributes to the formation of the fundamentals of social security; as an element of the legal mechanism interacts with other principles in the law-making and law enforcement activities; as an element of the institute of sources of social security law means the embodiment of unity and differentiation, is a form of its existence.

The legal mechanism in social security is characterized by a complex combination of the legal rules of the social security law and other branches of law (constitutional, administrative, civil, labor, criminal law, etc.). The author proves that it is necessary to distinguish social risks (the grounds for the consolidation of rights in legal acts and the preconditions for the emergence of legal relations) and legal facts (legal grounds for the emergence of legal relations) in realization of relevant rights.

The approach to the differentiation of pension payments, social assistance and social services is developed. It reflects the internal links within each of these organizational and legal forms of social security.

It is outlined that the establishment of general rules extending to all subjects without exception makes simultaneously possible the differentiation because of their focus on protection against specific social risks faced by different certain groups of people. Therefore, the provision of general types of social support (pensions, assistance, services, etc.) is accompanied by the establishment of differences, in accordance with the specifics of legal facts and the legal status of the entities (the recipients of certain types of social support). Differentiation is a natural feature of the social security law.

It is proved that all the grounds for differentiation in the solidarity pension system can be divided into external (subjective and objective) and internal (direct) ones. Each of the external grounds of differentiation has internal (direct) differentiation. The differentiation of social assistance can be conducted according to subjective, objective and socio-economic (material) factors, as well differentiation of social services can be conducted in accordance with targeted, subjective, and territorial grounds.

The arguments about the necessity to distinguish between factors and criteria for differentiation in the social security law are given. The factors for the differentiation of social security are defined as the circumstances of the socioeconomic reality that have place in the state and make influence on formation of the social security system and serve as the reasons for the differentiation of the social security of the population of Ukraine. The criteria for differentiation in this brunch of law are defined as absolutely or relatively stable circumstances, enshrined in legislative acts, which entail peculiarities in the legal regulation of relations in the sphere of social security by establishing additional rights (privileges), restrictions and obligations for certain groups of population.

The author offers his own view on the unity in the social security law as a legal basis for the legal regulation of social security, which includes a general approach to the compensation of social risks by providing individuals with certain types of social security on general terms and conditions, as well as establishing common rules for calculating the size of a particular social payments not lower than the minimum standards and norms established by the state.

The arguments concerning approval of special pension cancellation are underlined. Firstly, the conditions for the appointment and payment of special pensions has been changing according to principles of equality and social justice. Secondly, the level of social tension in society has been going down. Thirdly, the burden on the State Budget in the difficult economic conditions of state has been decreasing.

Key words: unity and differentiation, differentiation criteria, social security law, pension provision, social assistance, social services.

Відповідальний за випуск
доктор юридичних наук, професор
Ярошенко О. М.

Підписано до друку 27.03.2019 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.– вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 303.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.